

Zagadnienia proekologiczne w edukacji religijnej, z uwzględnieniem tradycji zielonościątkowej

Pro-ecological concepts in religious education, considering the Pentecostal tradition

Słowa kluczowe: edukacja religijna, pedagogika religii, wychowanie proekologiczne w nauczaniu religii zielonościątkowej, dokumenty programowe, scenariusz lekcji

Key words: religious education, pedagogy of religion, pro-ecological education in Pentecostal religious education, curriculum documents, lesson plan

Streszczenie

Edukacja religijna w tradycji zielonościątkowej obejmuje zarówno procesy nauczania, jak i wychowania. Zakłada się zatem, że w realizacji procesu wychowania religijnego kształcenie proekologiczne, z wartością poszanowania przyrody jako Bożego dzieła oraz dbałości o nią, winno stanowić istotny jego cel. Współczesna edukacja religijna nie posiada bowiem typowego charakteru kerymatycznego, lecz poprzez rozumne przyjmowanie orędzia biblijnego ma pomóc w odnowie życia ludzkiego, w jego odpowiednim funkcjonowaniu, w wielu wymiarach egzystencji. Pedagogika religii włączając do swojego przedmiotu zainteresowań zagadnienia prospołeczne, wyznacza drogę do kształtowania kompetencji ekologicznych jako istotnych we współczesnym świecie. Uwrażliwienie zatem na komponent ekologii w edukacji religijnej staje się jednym z aktualnych wyzwań. Przedłożona w artykule tematyka ma na celu zainicjowanie dyskusji dotyczącej zagadnień

¹ Dr Elżbieta Bednarz, Wydział Nauk Społecznych, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie.

związanych z wychowaniem ekologicznym, kształtowaniem postaw i stosunku do funkcjonowania w świecie przyrodniczym, jako istotnego komponentu edukacji religijnej, a także skonkretyzowanej dydaktycznie popularyzacji omawianych treści i wynikających z nich wartości. Podkreśla się, że tematyka ekologiczna winna stanowić ważny obszar nie tylko naukowej refleksji pedagogiczno-religijnej, ale także dydaktycznych uwarunkowań tradycji zielonościwkowej.

Abstract

Religious education in the Pentecostal tradition includes both upbringing and educational processes. It is therefore assumed that in the implementation of the process of religious upbringing, pro-ecological education focusing on the value of respecting nature as God's creation and the need to care for it should be an important goal. Contemporary religious education does not have a typical kerygmatic character, but through a rational acceptance of the biblical message, it should help in the renewal of human life, in its proper role, in many dimensions of existence. The pedagogy of religion, by including pro-social issues in its object of interest, allows the formation of ecological competence as essential in the modern world. Therefore, sensitizing to the importance of the ecological component in religious education becomes one of the current challenges. The topic presented in this article is intended to initiate a discussion on issues related to ecological education, the formation of attitudes and outlooks towards functioning in as well as a part of nature, as an important component of religious education as well as the didactically formalized popularization of the discussed content and resulting values. It is emphasized that ecological themes should constitute an important domain not only of scientific pedagogical-religious reflection, but also of the instructive context of the Pentecostal tradition.

1. Wstęp

Edukacja religijna w tradycji zielonościwkowej obejmuje zarówno procesy nauczania, jak i wychowania. Wysuwa się tezę, że w realizacji procesu wychowania religijnego kształcenie proekologiczne, z wartością poszanowania przyrody jako Bożego dzieła oraz dbałości o nią, winno stanowić istotny jego cel. Współczesna edukacja religijna nie posiada bowiem typowego charakteru kerygmaticznego, lecz poprzez rozumne

przyjmowanie orędzia biblijnego ma pomóc w odnowie życia ludzkiego, w jego odpowiednim funkcjonowaniu, w wielu wymiarach egzystencji.

Pedagogika religii włączając do swojego przedmiotu zainteresowań zagadnienia prospołeczne, wyznacza drogę do kształtowania kompetencji ekologicznych jako istotnych we współczesnym świecie. Uwrażliwienie zatem na komponent ekologii w edukacji religijnej staje się jednym z aktualnych jej zadań. Nie można pominąć ich także w planowaniu i realizacji nauki religii zielonościątkowej. Przedłożona w artykule tematyka ma na celu zainicjowanie dyskusji dotyczącej zagadnień związanych z wychowaniem ekologicznym, kształtowaniem postaw i stosunku do funkcjonowania w świecie przyrodniczym, jako istotnego komponentu edukacji religijnej, a także skonkretyzowanej dydaktycznie popularyzacji omawianych treści i wynikających z nich wartości².

Artykuł zbudowany jest z czterech części. W pierwszej, zamiarem Autorki jest ukazanie związku pedagogiki religii oraz edukacji religijnej z tematem proekologii jako zagadnienia społecznego, które winno stanowić istotny komponent nauki religii także w tradycji zielonościątkowej. W drugiej, w formie skróconego szkicu przybliżone zostanie biblijne uzasadnienie włączenia tematyki proekologicznej do nauki religii wymienionego wyżej wyznania chrześcijańskiego. Kolejna, trzecia część niniejszego opracowania, to zaprezentowanie tematyki proekologicznej w aktualnych dokumentach programowych religii zielonościątkowej, czyli w podstawie programowej katechezy zielonościątkowej oraz programach nauczania religii w tej tradycji wyznaniowej. Artykuł finalizuje

² Problematyka ekologiczna jako ważny obszar refleksji pedagogicznoreligijnej, stała się tematem Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej organizowanej przez Polską Radę Ekumeniczną, Katedrę Pedagogiki Religii i Kultury w Wydziale Nauk Społecznych Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie oraz Wyższą Szkołę Teologiczno-Społeczną w Warszawie w dniu 20 maja 2021 roku. Konferencja nosiła tytuł: „Eko-pedagogicznie: pedagogika religii wobec wyzwań ekologii”. Wystąpienie podczas tejże konferencji autorki niniejszego artykułu stało się inspiracją do zredagowania tekstu.

praktyczne zobrazowanie zastosowania zagadnień o charakterze proekologicznym podczas lekcji religii zielonościątkowej poprzez przykładowy scenariusz zajęć o tej tematyce.

Autorka wyraża tym samym nadzieję, że poruszana problematyka społeczna stanie się istotnym zadaniem edukacji religijnej, służącym formowaniu się określonych postaw uczniów.

2. Pedagogika religii oraz edukacja religijna wobec zagadnień społecznych

Współczesna pedagogika religii w sposób holistyczny integruje wiedzę o nauczaniu, wychowaniu i socjalizacji człowieka. W kształtowaniu osobowości ludzkiej wychowanie religijne spełnia funkcję kształtowania uznawanego przez jednostkę systemu wartości, podejmowania wyborów, reakcji na określoną sytuację społeczną, kulturową itp. Wypracowuje ona przeto podstawy i zasady edukacji religijnej człowieka, żyjącego w konkretnych uwarunkowaniach cywilizacyjnych i kulturowych.

Pragmatyka chrześcijańskiej egzystencji staje się istotnym zadaniem pedagogiki religii, jako że nauka ta dokonuje orientacji na syntezę kompleksowych celów wychowania i nauczania w trakcie kształcenia religijnego. Jerzy Bagrowicz, współczesny pedagog religii, wyraźnie podkreśla istotną rolę potencjału religii w całościowym i wszechstronnym kształceniu człowieka (Bagrowicz 2012, 17).

Pedagogika religii w myśli koncepcyjnej Bogusława Milerskiego:

...jest nurtem badań bądź subdyscypliną naukową, której przedmiotem jest opracowanie teorii nauczania i wychowania religijnego oraz socjalizacji religijnej w różnych środowiskach wychowawczych – rodziny, szkoły, wspólnoty religijnej, grup rówieśniczych, zawodowych, mediów. Pedagogika religii ujmuje kształcenie religijne jako składową ogólnego kształcenia człowieka (Milerski 2019, 321).

Tym samym edukacja religijna powinna być realizowana poprzez najbliższe dla wychowanka środowiska oraz z wykorzystaniem różnorodnych obszarów myśli i działalności społecznej, wśród których

wymienić należy problematykę proekologiczną. Religia przecież nie jest oderwanym od człowieka zjawiskiem, w związku z czym, powinna uwzględniać status i sposób bycia człowieka w świecie, w tym jego współistnienie i stosunek do środowiska przyrodniczego. Pedagogika religii rozwijając kompetencje rozumienia i krytycznego myślenia stoi na straży postrzegania egzystencji ludzkiej w społeczno-kulturowym, a także przyrodniczym kontekście. W konsekwencji młody człowiek winien stawać się istotą świadomą wartości i sensu życia, zdolną do głębokiej refleksji, afirmacji, prawidłowych wyborów i konstruktywnej krytyki.

W nawiązaniu do przedmiotowego problemu edukacja religijna powinna uwzględniać w procesach kształcenia także dbałość i troskę o dobro i ochronę Bożego stworzenia. Tematyka ekologiczna winna stanowić ważny obszar nie tylko naukowej refleksji pedagogicznoreligijnej, ale także jej dydaktycznych uwarunkowań oraz praktycznych zastosowań.

Edukacja religijna może być istotnym ogniwem odgrywającym praktyczną rolę w popularyzacji postaw proekologicznych. Ochrona środowiska naturalnego winna być wpisana w dobre praktyki w zakresie chrześcijańskiej edukacji proekologicznej, z popularyzacją adekwatnej kultury życia.

3. Biblijne uzasadnienie włączenia tematyki proekologicznej do edukacji religijnej w tradycji zielonościątkowej

W przekazie biblijnym znajdujemy wiele odniesień do dzieła stworzenia i roli człowieka jako mądrego zarządcy dobrami otrzymanymi od Boga. Edukacja religijna w tradycji zielonościątkowej skoncentrowana jest na prawdach wynikających z przesłania słowa Bożego zawartego w Piśmie Świętym. Zasadnym zatem staje się włączenie tematyki proekologicznej do edukacji religijnej w tradycji zielonościątkowej, z jej biblijnym uzasadnieniem.

Zgodnie z biblijnym przekazem zawartym w Księdze Rodzaju Pan Bóg człowiekowi ukształtowanemu na swój obraz i podobieństwo zlecił zarządzanie swoim stworzeniem, tak aby czynić ziemię sobie poddaną.

Opis stworzenia zaprezentowany w tradycji kapłańskiej wyraźnie to zaznacza: „Następnie Bóg powiedział: Uczyńmy człowieka na nasz obraz, na nasze podobieństwo. Niech panuje nad rybami mórz, nad tym co lata pod niebem, nad bydłem, nad całą ziemią i nad wszelkim płazem, który po niej pełza” (Rdz 1,26)³. Zaznacza się przy tym, że w biblijnym kontekście to czynienie ziemi sobie poddanej, to panowanie nad nią, nie oznacza absolutnej władzy człowieka nad stworzeniem. Jeśli akceptuje się boskie pochodzenie świata, to tym samym przyjmuje się wartość szacunku i miłości dla Stwórcy oraz Jego dzieła i tym samym mądrego szafarstwa.

O błędnej interpretacji tekstu mówiącego o powołaniu człowieka do panowania nad ziemią pisze Waław Hryniewicz:

Biblia nie usprawiedliwia bezwzględnej i bezlitosnej postawy człowieka wobec reszty stworzenia. Biblijna wiara w stworzenie świata nie może być usprawiedliwieniem dla bezwzględnego władztwa człowieka nad przyrodą. Biblia nie przekazuje polecenia bezlitosnego opanowania ziemi. Fałszywy okazuje się szeroko rozpowszechniony w świadomości chrześcijańskiej pogląd, że słowa „Księgi Rodzaju” (1,28) nakładają na człowieka obowiązek nieograniczonego panowania nad ziemią i przyrodą... Człowiek stworzony na obraz Stwórcy, powołany został do tego, aby być szlachetnym, rozumnym i mądrym stróżem stworzenia (Hryniewicz 2008).

W kolejności opisu stworzenia czytamy o przekazaniu przez Boga człowiekowi roślin, drzew i ich owoców, aby służyły jemu za pokarm. To co istotne w narracji płynącej z „Księgi Rodzaju” dla wiodącego tematu, to zaakcentowanie opiekuńczej roli człowieka względem ziemi: „Pan Bóg wziął człowieka i osadził go w ogrodzie Eden, tak aby człowiek uprawiał go i doglądał” (Rdz 2,15). Tym samym stawia go w roli gospodarza i ogrodnika, tego, który ochrania i strzeże, a nie bezwzględnego pana

³ Jeśli nie zaznaczono inaczej, cytaty zaczerpnięto z *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza* 2017.

stworzenia, nad którym będzie panował. To dogłębne to pełna miłości troska o przyrodę, o jej rozkwit, w przeciwieństwie do dewastacji.

Clive Staples Lewis wskazuje na słabą stronę natury człowieka, który pierwotny cel oraz ład zignorował i tym samym zburzył harmonię pomiędzy człowiekiem a Bogiem. Konsekwencją grzechu człowieka, przeciwstawieniem się Bogu była m.in. nieodpowiedzialność wobec Bożego stworzenia i jej skutki. Jak wypowiada się C.S. Lewis: „W rozumieniu Biblii nie chodzi więc o zakaz używania natury, ale o takie jej używanie, które nie naruszałoby woli Boga, opiekującego się swoim stworzeniem” (Lewis 1962, 47). Zwrócenie uwagi na odpowiedzialność człowieka względem przyrody jest jednocześnie wskazaniem na odpowiedzialność człowieka wobec Boga, który jemu ją powierzył. Człowiek postawiony w roli szafarza, w myśl słów apostoła Pawła: „A od obdarczonych odpowiedzialnością wymaga się wierności” (1 Kor 4,2)⁴, musi wykazać się odpowiednimi cechami, w tym mądrością w zarządzaniu. Wynikiem odpowiedzialności człowieka względem przyrody powinna zatem być postawa wzajemnego usługiwania sobie, tym samym służebna w stosunku do świata, w którym on żyje (Grzesica 1993. 66-67).

Ciekawe ujęcie prawidłowego postrzegania roli człowieka w zarządzaniu światem przyrody prezentuje Jan Grzesica: „Ukazany z Biblii kooperacyjny charakter Bóg – człowiek, może się stać dobrą platformą nowego kształtu stosunków między człowiekiem a jego środowiskiem, przejściem od eksploatacji do kooperacji” (Grzesica, Jan 1993. 96). Człowiek wyróżniony spośród wszystkich stworzeń przez swoje podobieństwo do Boga tym samym włączony został w akt rozwoju dzieła stworzenia. W działaniu tym posługiwać ma się mądrością, aby w prawidłowy sposób korzystać z dobrodziejstw poddanej mu ziemi.

Warto w tym miejscu zaznaczyć także aksjologiczne ujęcie środowiska jako dzieła stwórczego, w którym podkreśla się wszechświat jako

⁴ Zob. tłumaczenie za *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* 1975: „A od szafarzy tego się właśnie wymaga, aby każdy okazał się wierny” (1 Kor 4,2).

dzieło dobrego, miłującego Stworzyciela. Powyższe implikuje dążenie człowieka m.in. do szacunku i troski o to środowisko. W tekstach Pisma Świętego znajdujemy także zachwyty nad stworzeniem, Przykładem wyrażenia podziwu i chwały dla Boga za cuda Bożego stworzenia są Psalmi, w których znajdujemy opisy piękna przyrody, w tym ptaków i zwierząt, które oddają cześć swojemu Stwórcy (np. Ps 104,16-18).

Reasumując, Objawienie zawarte w Piśmie Świętym wyraźnie ukazuje wartość świata stworzonego jako dzieła Bożego, które oddaje Jemu chwałę, a człowiekowi przynosi radość, wnosi do życia pełną harmonię. Jest zatem wartością, która wymaga dbałości i wielkiej troski. Uwrażliwienie uczniów na piękno i tym samym poszanowanie przyrody stać się winno jednym z zadań edukacji religijnej, wynikającym z przesłania słowa Bożego zawartego w Piśmie Świętym.

4. Tematyka edukacji proekologicznej w dokumentach programowych religii zielonościwkowej: podstawie programowej katechezy zielonościwkowej oraz programach nauczania religii zielonościwkowej

Ze względu na ogólne dążenie do humanistycznego wychowania dzieci i młodzieży w „Znowelizowanej podstawie programowej katechezy zielonościwkowej” („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017)⁵ założono dialog pomiędzy różnymi rodzajami wiedzy i rzeczywistości, podkreślając podmiotowość jednostki, w tym jej osobiste, egzystencjalne doświadczenie. Tym samym w dokumencie tym, zgodnie z przesłankami pedagogiczno-religijnymi, przesunięty został akcent z wiedzy o prawdach religijnych, etycznych, społecznych, egzystencjalnych, na własne, indywidualne doświadczenie w stosunku do teoretycznych treści. Integracja określonego rodzaju

⁵ „Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” została przyjęta przez Naczelną Radę Kościoła Zielonościwkowego w RP w dniu 05.05.2017 r.

wiedzy czy prawd z praktycznym jej odzwierciedleniem, osobistym zaangażowaniem ucznia stanowi istotę edukacji religijnej w tradycji zielonoświątkowej, przy czym akcentuje się znaczenie wychowania dla drugiego i względem drugiego człowieka z zauważeniem jego potrzeb. Przyjmuje się, że dobro, pożytek, szczęście drugiego człowieka oraz grupy społecznej, w której on funkcjonuje, są wartościami, które uczeń w efekcie kształcenia winien przyswoić (Bednarz 2006, 122; Bednarz 2017, 186-194).

Z uwagi na fakt, iż nauka religii jest procesem realizującym zadania kerygmatyczne i eklezjalne, a jednocześnie uwzględniającym kontekst szkolny i humanistyczny, przybliżona w tej części „Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej” stosuje pojęcie celów katechetycznych rozumianych w kategoriach teologicznych i pedagogicznych. Określają one, czemu ma służyć nauczanie i wychowanie religijne konkretnej grupy uczniów.

W całościowym ujmowaniu wiedzy i wykorzystywaniu jej w swym codziennym życiu dopomóc ma młodemu człowiekowi korelacja nauki religii z innymi przedmiotami kształcenia w szkole. Programy nauczania religii mogą się odnieść do ich celów edukacyjnych oraz treści kształcenia. Takie założenie stanowi podjęcie przez Kościół wyzwania inkluzji z kształceniem ogólnokształcącym oraz jest odpowiedzią na jeden z postulatów systemu edukacji w Polsce.

Dokonując analizy treści „Znowelizowanej podstawy programowej katechezy zielonoświątkowej”, należy stwierdzić, że znajdujemy w niej niewiele bezpośrednich odniesień do tematyki wychowania proekologicznego. Jeśli już występują, to skierowane są one przede wszystkim do najmłodszych adresatów kształcenia religijnego, czyli wychowanków przedszkola oraz uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Poniższej przywołane zostaną przykłady treści kształcenia o tematyce proekologicznej znajdujące się w omawianym dokumencie programowym.

Na poziomie wychowania przedszkolnego zamieszczono blok tematyczny: „Poznanie Boga Ojca jako Stwórcy świata”. Treści kształcenia ujęte w formie wymagań szczegółowych (efektów kształcenia) zakładają w odniesieniu do tematyki, że dziecko:

- uznaje, że Bóg jest Stwórcą dnia i nocy (światłości i ciemności);
- uznaje Boga jako tego, który panuje nad wodami i stworzył ląd;
- wyraża wdzięczność za różnorodność roślin, warzyw i owoców;
- uznaje Boga za Stwórcę księżyca, gwiazd i słońca;
- dziękuje Bogu za pory roku;
- oddaje Bogu chwałę za różnorodność zwierząt lądowych, wodnych i ptaków;
- odnajduje ślady Boga w otaczającym świecie i wyraża troskę o ten świat;
- podaje przykłady, jak Bóg troszczy się o każde dziecko („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017, 6).

Na poziomie edukacji wczesnoszkolnej, w bloku tematycznym (cele ogólne): „Dążenie do dziękczynnej postawy serca”, treści kształcenia ujęte jako wymagania szczegółowe brzmią następująco (uczeń):

- dziękuje Panu Bogu za stworzony świat - dar od Pana Boga;
- szanuje świat stworzony przez Boga;
- dziękuje Bogu za wszystko, co posiada, dziękuje Bogu za życie („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017, 14).

Na tym samym etapie nauczania do bloku tematycznego: „Kształtowanie chrześcijańskich wartości etycznych w życiu dziecka i motywowanie go do życia zgodnie z nimi” wyszczególniono treści kształcenia (uczeń):

- wymienia sposoby pożytecznego spędzania czasu wolnego, w odróżnieniu od nieodpowiedniego;
- wymienia możliwości spędzania czasu wolnego na łonie przyrody;

- potrafi odróżnić zachowania pozytywne od negatywnych, podejmuje starania o życie zgodne z wartościami biblijnymi; [...]
- podejmuje starania o życie w symbiozie z drugim człowiekiem i światem stworzonym przez Boga („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017, 16).

Dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej (IV-VIII) w „Znowelizowanej podstawie programowej katechezy zielonościwkowej” zaplanowano do realizacji m.in. cele kształcące postawy oparte na wartościach etyki chrześcijańskiej jako fundamentu relacji międzyludzkich i uczestnictwa w życiu społecznym. Zwrócono uwagę na fakt, że osobista wiara powinna być eksponowana m.in. poprzez realizację zachowań prospołecznych, wśród których wyróżnia się także poszanowanie środowiska przyrodniczego, w którym uczeń jako członek społeczeństwa funkcjonuje.

W treściach kształcenia, opisanych językiem wymagań szczegółowych, znajdujemy m.in. (uczeń):

- dokonuje hierarchii wartości i potrzeb, zrozumienia ich znaczenia dla rozwoju wiary i życia chrześcijanina;
- prezentuje zmotywowaną postawę ku odkrywaniu świata wartości w świetle pytań i wyzwań adolescencji; [...]
- dokonuje wyborów właściwych wartości życiowych;
- opisuje wiarę w Boga ułatwiającą czynienie dobra, okazywania miłości, stwarzania sytuacji dających możliwość bezinteresownego działania, ukazywania zachowań prospołecznych, pomoc drugiemu człowiekowi; ukazanie wartości życia; wartość środowiska przyrodniczego, w którym żyje („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017, 24).

Na dwóch pierwszych etapach kształcenia w podstawie programowej znajdują się też odwołania do świąt oraz uroczystości okazjonalnych, wśród których wyróżnia się wdzięczność Bogu za plony, za całą przyrodę, zwracając baczną uwagę na temat jej poszanowania i ochrony. Odzwierciedleniem owych zapisów są treści programowe o nazwie:

„Święto Plonów” („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017, 12.17) .

Edukacja religijna prowadzona jest w oparciu o konkretne dokumenty programowe, a mianowicie wymienioną wyżej podstawę programową oraz programy nauczania religii na danym poziomie kształcenia. Model systemu oświaty w Polsce zakłada bowiem opracowanie jednolitych podstaw programowych i możliwość budowania na nich programów nauczania.

Według przyjętych założeń formalno-prawnych program winien stanowić projekt nauczania realizujący cele edukacyjne (kształcące i wychowawcze) określone w podstawie programowej. Warto wspomnieć, że pomimo ustalenia dla każdego etapu kształcenia celów edukacyjnych i zadań nauczyciela, jak również podania kanonu treści (według nowych wytycznych podstaw programowych zgodnych z europejskimi standardami kształcenia – celów szczegółowych), które muszą być uwzględnione w toku kształcenia, podstawa programowa pozostawia znaczną dowolność w zakresie doboru przez nauczycieli dróg realizowania owych celów i wspomagania uczniów w dochodzeniu do uzyskiwania postulowanych osiągnięć. Podstawa pozostaje jednak dokumentem wyznaczającym kierunki pracy nad koncepcją edukacji, w naszym przypadku katechezy zielonościwkowej, standaryzującą proces dydaktyczny.

Jakie zatem cele i treści programowe o tematyce proekologicznej znajdujemy w programach nauczania opracowanych przez Kościół Zielonościwkowy w RP i przedłożonych urzędującemu ministrowi edukacji (obecnie MEiN) do wiadomości?

Dla wychowanków na etapie przedszkola problematyka proekologiczna poruszana jest w następujących programach i odpowiadających im podręcznikach:

- „Nikt nie jest za mały by poznawać Biblię”. Rok I (Króliczek b.r.w.). Tytuł bloku tematycznego nawiązującego do treści

proekologicznych brzmi: „Poznaję Boga jako Stworzyciela” (Króliczek b.r.w., 33-45)

- „Dzieci uwielbiają Boga”, lekcje biblijne dla dzieci od 3 do 4 lat (Kuźnik, Piękoś, Rysiewicz 1999).

W bloku tematycznym: „Bóg jest potężnym Stworzycielem” z wyżej wymienionego podręcznika tematy wraz z przyporządkowanymi im celami katechetycznymi nawiązującymi do tytułowego problemu brzmią:

- „«Bóg panujący nad wodami» (cel: Dzieci zauważą jak bardzo potrzebna jest woda i do czego można ją w mądry sposób używać)” (Kuźnik, Piękoś, Rysiewicz 1999, 11-15);
- „«Stworzenie łądu» (cel: Dzieci stwierdzają, że powietrze jest potrzebne do życia i należy dbać o czystość powietrza)” (Kuźnik, Piękoś, Rysiewicz 1999, 17-21);
- „«Stworzenie roślin i nasion» (cel: Dzieci nazywają drzewa, doбираją do nich liście; sadzą rzeżuchę i uczą się opiekować nią oraz innymi roślinami)” (Kuźnik, Piękoś, Rysiewicz 1999, 23-27).

Podobny charakter lekcji dotyczy stworzenia zwierząt (morskich i ptaków oraz zwierząt lądowych), a także nawiązania do poszczególnych pór roku (Kuźnik, Piękoś, Rysiewicz 1999, 39-54).

Realizacja planowanych celów katechetycznych na etapie edukacji wczesnoszkolnej w odniesieniu do wdzięczności Bogu za stworzony świat oraz jego poszanowanie, zawartych w bloku: „Dążenie do dziękczynnej postawy serca”, („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017, 14), odbywa się podczas lekcji religii prowadzonej według niżej wymienionych programów.

Pierwszy, który wymienimy, to: „Program opowieści misyjnych dla klas edukacji wczesnoszkolnej. Religia - rok pierwszy”⁶. Wśród zadań katechety oraz treści programowych w odniesieniu do omawianej

⁶ Program znajduje się w rejestrze programów katechezy zielonościwkowej Służby Katechetycznej w RP.

problematyki wyróżnić można: „Rozbudzenie zachwyty nad cudem przyrody stworzonej przez Boga i postawy jej ochrony przed zniszczeniem”, w odniesieniu do tematów lekcji: „Indie na mapie świata: Klimat, flora i fauna; Religie w kulturze Indii; William Carey – powołanie, przygotowanie i aklimatyzacja w nowej kulturze. Jedzenie; Jego praca i wpływ na życie innych; Język” („Program opowieści misyjnych dla klas edukacji wczesnoszkolnej. Religia - rok pierwszy” 2011, 3.4).

Podobne treści programowe znajdują się w „Programie opowieści misyjnych dla klas edukacji wczesnoszkolnej. Religia – rok drugi”. Zgodnie z tym programem nauczyciel omawia z uczniami „Afrykę na mapie świata” (jako kolejne miejsce misji chrześcijańskich), z jej klimatem, florą i fauną, podkreślając cudowne dzieła Bożego stworzenia i nawołując do poszanowania przyrody („Program opowieści misyjnych etapu edukacji wczesnoszkolnej. Religia – rok drugi” 2012, 2.3).

Kolejny program religii zielonościwkowej, którego treści także nawiązują do tytułowego problemu, skierowany jest do uczniów klasy II szkoły podstawowej. Powstał pod kierunkiem autorki niniejszego opracowania, przy redakcji dwóch osób. Nosi on nazwę: „Boże drogowskazy” (Bednarz, Małkiewicz 2014). Projektowany cel katechetyczny o tematyce proekologicznej brzmi: „Wdrożenie w postawę wdzięczności Bogu za Jego troskę o człowieka”. Poniżej treści programowe oraz główna myśl lekcji w poszczególnych blokach tematycznych:

- „Blok tematyczny: Świat to dar od Pana Boga. Temat lekcji: Bóg podarował mi świat. Główna myśl lekcji (prawda centralna): Pan Bóg daje nam wszystko, co najlepsze, powinniśmy więc o to dbać” (Bednarz, Małkiewicz 2014, 5-7)
- „Blok tematyczny: Święta kościelne i ich znaczenie. Temat lekcji: Święto Plonów. Główna myśl lekcji (prawda centralna): Będę Bogu wdzięczny za wszystko, co uczynił, gdyż jest to bardzo dobre!” (Bednarz, Małkiewicz 2014, 110-112).

Jak zasygnalizowano wcześniej, brak jest w podstawie programowej i odpowiednio w programach nauczania katechezy zielonościwkowej

dla klas starszych szkoły podstawowej oraz szkół ponadpodstawowych tematów, które bezpośrednio odnosiłyby się do problematyki proekologicznej. Znajdują się jednak odniesienia do wartości etyki chrześcijańskiej jako fundamentu relacji międzyludzkich oraz uczestnictwa w życiu społecznym, w tym do wartości środowiska przyrodniczego, w którym uczeń żyje.

Podczas lekcji czy też celebrowania uroczystości okazjonalnych związanych ze „Świętem Plonów”, poświęca się uwagę różnorodnym płodom ziemi, dziękując za nie Bogu. W czasie zajęć nawiązuje się także do wartości odżywczych oraz ekologii upraw.

Obecnie trwają prace zespołu ds. programów nauczania religii zielonościątkowej dotyczące opracowania programu dla klasy III szkoły branżowej I stopnia⁷. W projekcie przewidziano blok programowy: „Świat w którym żyję. Mój kraj, mój naród, moja okolica”. Treści programowe zaproponowane do programu brzmią:

- „Poprzez to, jak żyję, mam wpływ na postawy moich bliskich. Rodzina, przyjaciele” (Bednarz 2021, 2).
- „Poprzez to, co robię, zmieniam środowisko. Najbliższe otoczenie, szkoła (Ja proekologicznie)” (Bednarz 2021, 2).
- „Poprzez to, kim jestem, wpływam na innych. Miasto, kraj, naród” (Bednarz 2021, 2).

Reasumując, problematyka ekologiczna jako ważny obszar refleksji pedagogicznoreligijnej, z jej istotą, celami i sposobami kształtowania postaw troski o dobro i ochronę Bożego stworzenia podejmowana jest w zielonościątkowej edukacji religijnej przede wszystkim na etapie wychowania przedszkolnego oraz wczesnoszkolnego. W klasach starszych występują nawiązania do tego zagadnienia przy wybranych tematach lekcji.

⁷ Materiał znajduje się w archiwum Służby Katechetycznej KZ. Autorka pełni funkcję dyrektora Służby Katechetycznej Kościoła Zielonościątkowego w RP. Programy nauczania religii zielonościątkowej powstają pod jej kierunkiem.

Aby spopularyzować chrześcijańską kulturę proekologiczną wśród uczniów starszych, proponuje się włączenie treści owej tematyki do programów nauczania religii także w klasach IV-VIII szkoły podstawowej oraz w kształceniu ponadpodstawowym. Postulat ów stał się przedmiotem wspólnej debaty oraz skonkretyzowanych działań komisji ds. programów nauczania religii zielonościwkowej.

5. Przykładowy scenariusz zajęć o tematyce proekologicznej

Poniżej zaprezentowany scenariusz lekcji religii w tradycji zielonościwkowej stanowi przykład włączenia tematyki proekologicznej do systematycznego nauczania i jednocześnie prezentuje układ lekcji zgodnie z koncepcją tematyczno-problemową. Kierowany jest do uczniów klasy II szkoły podstawowej.

Temat lekcji: Bóg podarował mi świat

Podstawa biblijna: Rdz 1, 2

Prawda centralna: Pan Bóg daje nam wszystko co najlepsze, powinniśmy więc o to dbać.

Werset do zapamiętania: „I stworzył Bóg człowieka na obraz swój. Na obraz Boga stworzył go”. (Rdz 1,27)

Cele lekcji (uczeń) – ujęcie operacyjne:

- wytłumaczy znaczenie słowa „stworzyć”;
- wypowiada się, że przyroda jest dziełem dobrego Boga;
- wyraża podziw i wdzięczność Bogu za dzieło stworzenia;
- wypowiada się, że dzieła stworzone przez Boga służą człowiekowi;
- kształtuje w sobie postawę obowiązku dbania o dar Boży i szacunku dla tego daru;
- podejmuje konkretne działania na rzecz ochrony najbliższego środowiska.

Metody pracy: obserwacja ukierunkowana, opowiadanie, pogadanka, prace plastyczne, gry dydaktyczne, piosenka.

Środki dydaktyczne: Biblia, flanelograf, kredki, flamastry, klej, szary papier, papierowe kolorowe liście z naniesionymi pytaniami do utrwalenia wiadomości.

Przebieg lekcji:**I. Zajęcia wprowadzające**

1. Przywitanie dzieci piosenką na temat stworzenia świata („Kto stworzył?”, bądź inną wybraną przez nauczyciela). Modlitwa.
2. Spacer do parku lub lasu. Zadaniem nauczyciela jest zwrócenie uwagi dzieci na to, co ich otacza dookoła i uświadomienie im, że to wszystko, co widzą, zostało stworzone przez Boga dla dobra człowieka.
3. Pytanie kierowane do dzieci: czy w parku/lesie było czysto? Czy zauważyliśmy jakieś zniszczenia dokonane przez człowieka, pozostawione śmieci?

II. Zapoznanie uczniów z nowym materiałem

1. Pytania kierowane do dzieci:

- Czy wiecie jak powstają obrazy?
- A co jest potrzebne, żeby powstały? (można pokazać też rekwizyty: płótno, ramka, stelaż, pędzle, farby, woda)
- A teraz powiedźcie, czy obraz sam się namaluje?
- Kto jest potrzebny, żeby powstał piękny obraz?

Nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczniów: potrzebna jest jeszcze myśl twórcza u malarza do stworzenia pięknego obrazu, który zachwyci oglądających i samego artystę, który go tworzy.

2. Historia biblijna przy wykorzystaniu flanelografu.

Nauczyciel zwraca się do uczniów: Opowiem wam dziś historię o najlepszym, najdoskonalszym Artyście, który stworzył najpiękniejszy obraz, w dodatku żywy i prawdziwy. Czy wiecie, o kim mowa i o czym? Tym doskonałym Artystą jest Bóg, który doskonale stworzył świat, a jak to się stało? – za chwilę poznacie.

Od początku Bóg miał doskonałą myśl stworzenia świata i zaczął ją realizować. Powstało niebo i ziemia, i tak jak malarz ustawia płótno na stelażu, robi pierwsze pociągnięcia pędzlem, by zarysować i oddzielić niebo od ziemi, dodaje też farby jasnej, by oświetlić obraz, tak Bóg rzekł: „niech nastanie światłość” i stała się, po czym oddzielił światłość od ciemności i nazwał światłość dniem, a ciemność nocą. Pięknie – gdyż już pierwszego dnia Bogu się to podobało, bo Pan Bóg daje nam wszystko, co najlepsze, a On miał doskonałą myśl stworzenia świata i to nie koniec! Co było dalej? Drugiego dnia – tak jak artysta stwarza na swym obrazie błękitne niebo i wody w różnych odcieniach niebieskiego – tak Bóg oddzielił wody od horyzontu. Trzeciego dnia obraz świata

zabarwiła ziemia, ukazująca się spośród wód, która wydała roślinność wszelkiego rodzaju i koloru, i oczywiście oddzielona była ona od wód, które Bóg nazwał morzem. Bogu się to bardzo podobało. To było jakby artysta malarz zmieszał w swojej paletce różnego rodzaju odcienie zieleni i wylał to na swoje płótno, wcześniej zabarwione brązem stanowiącym suchy ląd, natomiast owe morze było w kolorze ciemnego granatu, gdzieś gdzie szafiru z domieszką turkusowego – wspaniale! Pan Bóg daje nam wszystko, co najlepsze. Ale to jeszcze nie wszystko! Nastął czwarty dzień, w którym Bóg uczynił dwa największe światła na ziemi, jedno odpowiedzialne za jasność w dzień, a drugie w nocy – wiecie, jak te światła się nazywają? (dzieci odpowiadają). I to nie wszystko, gdyż Bóg stworzył ogrom małych światełek, które rozsypał po niebie i widzimy je szczególnie w nocy. To gwiazdy, które świecą nam swoim blaskiem i układają się w niesamowite kształty. Jakbyśmy patrzyli na to, co robi artysta, to właśnie wylał na niebo na swoim płótnie świecąca farba zmieszana z bielą i uczynił gwiazdy i księżyc. Kolejnego, piątego już, dnia Bóg stworzył morskie zwierzęta i ptaki, różnego koloru, wielkości. Była to ogromna liczba gatunków. Jakie znacie zwierzęta morskie? A ptaki? Wyobraźcie sobie, że malarz też ożywia swój obraz, domalowując ptaki na niebie i takie, które latają tuż nad morzem, a z morza wyłania się właśnie jakaś wielka ryba! Może to wieloryb? I nastął szósty dzień, w którym Bóg stworzył wszelkie zwierzęta na ziemi. Jakie? Ja myślę, że artysta też potrafi zachwycić nas, gdy na swoim obrazie domaluje zwierzęta na lądzie, może jakiegoś tygrysa lub antylopę, i w ten sposób jego obraz staje się piękniejszy i pełniejszy. Potem Bóg stworzył człowieka, tak jak zaplanował: mężczyznę i kobietę, i dał im władzę nad całym stworzeniem, bo Pan Bóg daje nam wszystko, co najlepsze. Bóg chciał, żeby człowiek ustanowił nazwy zwierząt, żeby one mu służyły do pomocy, ale żeby również mógł się człowiek nimi opiekować, całym stworzeniem Bożym! Cudowne! I kiedy Artysta domaluje na swoim obrazie człowieka, Jego dzieło jest już ukończone, prawdziwe dzieło sztuki! A teraz może obejrzeć, zachwycić się i odpocząć, tak jak Bóg odpoczął po ukończeniu swojego doskonałego dzieła, przeznaczonego dla nas, bo my w tym świecie żyjemy, a Pan Bóg daje nam wszystko, co najlepsze.

3. Pytania w odniesieniu do historii biblijnej:

- Ile było dni stwarzania świata?
- Jakie dwa wielkie światła Pan Bóg stworzył?
- Co powstało na suchym lądzie?

- Którego dnia Bóg stworzył człowieka?
- Dla kogo Bóg stworzył świat i po co? (Pan Bóg daje nam wszystko, co najlepsze)

III. Kierowanie procesami uogólniania

1. Zabawa. Nauczyciel wymienia poszczególne cyfry od 1 do 6. Każda z cyfr kryje jeden cykl stworzenia, np. 6 – jest to cykl/dzień, w którym Bóg stworzył m.in. zwierzęta. Każde z dzieci próbuje naśladować ruchy wybranego zwierzęcia, inne dziecko odgaduje, co to za zwierzę.

2. Pytanie do uczniów: Czym jest dla nas świat stworzony? (spodziewana odpowiedź: jest dla nas darem, z którego powinniśmy korzystać, ale też i szanować go, troszczyć się o niego, by był dla nas godnym miejscem tymczasowego pobytu, przed ostatecznym spotkaniem ze Stwórcą).

3. Pytanie do uczniów: Jak możemy dziękować Bogu za to, co dla nas zrobił?

4. Nawiązanie do prawdy centralnej: „Pan Bóg daje nam wszystko co najlepsze, powinniśmy więc o to dbać”.

5. Nauka wersetu biblijnego. Ochotnik lub nauczyciel czyta werset z Księgi Rodzaju 1,27: „I stworzył Bóg człowieka na obraz swój. Na obraz Boga stworzył go”. Dzieci niczym artyści rysują w powietrzu człowieka, powtarzając werset.

IV. Wiązanie teorii z praktyką – zastosowanie

1. Dzieci odpowiadają na pytania wypisane na kolorowych liściach z papieru. Kto dobrze odpowie dostaje liść, który później zostanie wykorzystany do pracy plastycznej. Poniżej rejestr pytań:

- Skąd wiemy o tym, że Pan Bóg stworzył świat?
- Co to znaczy: „stworzył”?
- Dlaczego Bóg stworzył świat? (spodziewana odpowiedź: żeby swoją pełną miłości obecność rozlewać na stworzenie, żeby obdarzać je swoim światłem, bogactwem i mocą, aby człowiek mógł cieszyć się ze stworzenia);
- Jakie dary Bóg dał człowiekowi? (spodziewana odpowiedź: świat stworzony, naturę, środowisko, w którym żyjemy, rodzinę, wszystko, co posiadamy);
- Jak możemy dziękować Bogu za to, co dla nas zrobił?
- Czy Pan Bóg daje nam wszystko, co najlepsze?
- Czym jest dla nas świat stworzony? (spodziewana odpowiedź: jest dla nas darem, z którego powinniśmy korzystać, ale też i szanować

- go, troszczyć się o niego, by był dla nas godnym miejscem tymczasowego pobytu, przed ostatecznym spotkaniem ze Stwórcą).
2. Krótka rozmowa z uczniami odnosząca się do działań ekologów mających na celu ochronę przyrody i środowiska życia roślin, zwierząt, a przede wszystkim człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boga. Każdy człowiek jest odpowiedzialny za wszystko to, co Bóg stworzył, powinien dbać i pielęgnować, aby świat mógł służyć następnym pokoleniom. Stawiamy pytanie dzieciom: „Jak ty możesz włączyć się w ochronę naszej Ziemi?” (zastosowanie metody: burzy mózgów)
 3. Każdy uczeń podaje indywidualnie swoje propozycje, w jaki sposób będzie dbał o środowisko i prosi Pana Boga o pomoc w tej sprawie.
 4. Praca plastyczna. Uczniowie wspólnie z nauczycielem przygotowują projekt zespołowy dotyczący realizacji prawdy centralnej w praktyce: „Pan Bóg daje nam wszystko co najlepsze, powinniśmy więc o to dbać”.
 5. Ocena pracy uczniów. Lekcja kończy się modlitwą (Bednarz, Małkiewicz 2014, 5-7).

6. Podsumowanie

Zaakcentowanie istotnego zadania pedagogiki religii z syntezą kompleksowych celów wychowania i nauczania podczas procesu kształcenia religijnego wynika z potrzeby ludzkiej egzystencji. Podkreślona została zatem istotna rola potencjału religii w całościowym i wszechstronnym procesie formowania człowieka. Zauważono, że rozwijając kompetencje rozumienia i krytycznego myślenia, pedagogika religii stoi na straży postrzegania egzystencji ludzkiej w społeczno-kulturowym, a także przyrodniczym kontekście.

Tym samym, w nawiązaniu do przedmiotowego tematu artykułu, edukacja religijna powinna uwzględniać w procesach kształcenia, także dbałość i troskę o dobro i ochronę Bożego stworzenia. Tematyka ekologiczna winna tym samym stanowić ważny obszar nie tylko naukowej refleksji pedagogicznoreligijnej, ale także dydaktycznych uwarunkowań.

Edukacja religijna może być istotnym ogniwem odgrywającym praktyczną rolę w popularyzacji postaw proekologicznych. Ochrona

środowiska naturalnego winna być wpisana w dobre praktyki nauki religii zielonościwkowej, z popularyzacją proekologicznej kultury.

Analiza celów i treści programów nauczania religii zielonościwkowej weryfikuje stan obecny dotyczący włączenia tematyki proekologicznej do katechezy w obszarze wymienionej konfesji oraz pozwoliła na wysnucie wniosków dotyczących zmian w tym zakresie. Zaprezentowanie przykładowego scenariusza lekcji religii może przyczynić się do popularyzacji omawianych treści i wynikających z nich wartości wpisanych w wychowanie ekologiczne, w odwołaniu do konkretnych tekstów biblijnych i wyselekcjonowanych prawd egzystencjalnych.

Bibliografia

- Bagrowicz, Jerzy. 2012. „Wprowadzenie” do „Trudności i szanse rozwoju pedagogiki religii w Polsce”. W *Edukacyjny potencjał religii*. Red. Jerzy Bagrowicz, Jarosław Horowski, 17. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Bednarz, Elżbieta. 2006. *Edukacja religijna dziecka głębiej upośledzonego umysłowo z uwzględnieniem zielonościwkowego profilu konfesyjnego* (Studia i Dokumenty Zielonościwkowe 2). Warszawa: Instytut Wydawniczy Agape.
- Bednarz, Elżbieta. 2017. *Strategia indywidualizacji w dydaktyce inkluzyjnego kształcenia religijnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Bednarz, Elżbieta, i Wioletta Małkiewicz, red. 2014. *Boże drogowaskazy*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo TE-EM.
- Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza*. 2017. Poznań: Ewangeliczny Instytut Biblijny.
- Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. 1975. Warszawa: Towarzystwo Biblijne w Polsce.
- Lewis, Clive-Staples. 1962. *The Abolition of Man*. London: Oxford University Press.

- Grzesica, Jan. 1993. *Ochrona środowiska naturalnego człowieka*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Hryniewicz, Waclaw. 2008. „Chrześcijaństwo a świat przyrody.” *Znak* 637. Dostęp 2021. 07.08. <https://www miesiecznik.znak.com.pl/6372008waclaw-hryniewicz-omichrzescijanstwo-a-swiat-przyrody/>
- Króliczek, Lidia. b.r.w. *Nikt nie jest za mały by poznawać Biblię. Scenariusze lekcji biblijnych dla dzieci przedszkolnych*. Ustroń: Chrześcijańskie Stowarzyszenie „Miłość Edukacja Dojrzałość”.
- Kuźnik, Anna, i Ewa Piękoś, Agata Rysiewicz. 1999. *Dzieci uwielbiają Boga. Zeszyt nauczyciela, cz.1*. Kraków: Misja Pokoleń.
- Milerski, Bogusław. 2019. „Pedagogika religii.” W *Pedagogika: Podręcznik akademicki*. Red. Zbigniew Kwieciński, Bogusław Śliwowski, 319-331. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dokumenty programowe:
„Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościwkowej” 2017. Dostęp: 2021.07.08. <https://katechetyka.pl/wp-content/uploads/2017/03/znowelizowana-podstawa-programowej-katechezy-zielono%C5%9Bwi%C4%85tkowej.pdf>

Programy nauczania

- „Program opowieści misyjnych dla klas edukacji wczesnoszkolnej. Religia – rok pierwszy”, Służba Katechetyczna Kościoła Zielonościwkowego w RP, 2011. (TK/PR/2011)
- „Program opowieści misyjnych dla klas edukacji wczesnoszkolnej. Religia – rok drugi”, Służba Katechetyczna Kościoła Zielonościwkowego w RP, 2012. (TK/PR/2012)
- Program nauczania religii dla etapu wczesnoszkolnego (klasy I-III szkoły podstawowej), Służba Katechetyczna Kościoła Zielonościwkowego w RP, 2017. (NK/14/2017)

Projekt programu nauczania religii zielonoświątkowej dla klasy III szkoły branżowej I stopnia, Służba Katechetyczna Kościoła Zielonoświątkowego w RP, 2021. Materiał znajduje się w archiwum Służby Katechetycznej KZ.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2021

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 14,4. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

АЛЕКСАНДР ВЛАДИМИРОВИЧ СИЗИКОВ, <i>Книга Премудрости Иисуса сына Сирахова в церковнославянских и русских переводах</i>	773
НАДЕЖДА МОРОЗОВА, <i>К истории экземпляра «Апостола» печати Мамоницей из фондов Академической библиотеки Латвийского университета</i>	815
ЮРИЙ ДАНИЛЕЦ, <i>Институциональные и юрисдикционные коллизии в жизни православной церкви на Подкарпатской Руси (осень 1924 г. – весна 1925 г.)</i>	841
ADAM MAGRUK, <i>Obrzęd przekazania ‘depozytu kapłana’ w liturgicznej tradycji Kościoła prawosławnego</i>	883
СВЕТЛАНА ШУМИЛО, <i>Виды и способы заимствования из гимнографии в произведениях стиля плетение словес</i>	895
BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, <i>Motyw środowiska naturalnego w repertuarze pieśniowym Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP</i>	927
KATARZYNA MIRIAM KACZOROWSKA, <i>Tikkun Olam in the ecological perspective</i>	961
ŻAKLINA SKRENTY, <i>Zjawisko wykluczenia ekologicznego w świetle personalizmu chrześcijańskiego</i>	985
ЕЛՋБИЕТА БЕДНАРЗ, <i>Zagadnienia proekologiczne w edukacji religijnej, z uwzględnieniem tradycji zielonoświątkowej</i>	1007
MIROSLAW A. MICHALSKI, <i>Edukacja proekologiczna w nauczaniu religii w Kościele Polskokatolickim</i>	1031
IZABELA KOCHAN, JOANNA LEWCZUK, ANNA WALCZAK, <i>Satysfakcja z życia studentów w czasie edukacji zdalnej w Polsce a deklarowana wiara w Boga</i>	1047
JOANNA M. ŁUKASIK, NORBERT G. PIKUŁA, KATARZYNA JAGIELSKA, <i>Religiosity among retired teachers</i>	1069
Wykaz autorów	1089

Contents

ARTICLES

ALEKSANDR VLADIMIROVIČ SIZIKOV, <i>The Wisdom of Ben Sira in Slavic and Russian translations</i>	773
NADEŽDA MOROZOVA, <i>To the history of the copy of “Apostolos” published in Mamonichy printing house from the collection of the Academic Library of the University of Latvia</i>	815
ŪRIJ DANILEC, <i>Institutional and Jurisdictional Collisions in the Orthodox Church's Life in Subcarpathian Rus (Autumn 1924 – Spring 1925)</i>	841
ADAM MAGRUK, <i>The rite of the ‘priest's deposit’ in the liturgical tradition of the Orthodox Church</i>	883
SVETLANA SHUMIL, <i>Types and methods of borrowing from hymnography in works of the style of weaving words</i>	895
BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, <i>Environmental Theme in the Hymn Repertoire of the Old Catholic Mariavite Church in the Republic of Poland</i>	927
KATARZYNA MIRIAM KACZOROWSKA, <i>Tikkun Olam in the ecological perspective</i>	961
ŻAKLINA SKRENTY, <i>The Phenomenon of Ecological Exclusion in the Light of Christian Personalism</i>	985
ELŻBIETA BEDNARZ, <i>Pro-ecological concepts in religious education, considering the Pentecostal tradition</i>	1007
MIROSLAW A. MICHALSKI, <i>Pro-environmental education in the teaching of religion in the Polish Catholic Church</i>	1031
IZABELA KOCHAN, JOANNA LEWCZUK, ANNA WALCZAK, <i>Student life satisfaction during remote education in Poland and the declared faith in God</i>	1047
JOANNA M. ŁUKASIK, NORBERT G. PIKUŁA, KATARZYNA JAGIELSKA, <i>Religiosity among retired teachers</i>	1069
List of authors	1089

Wykaz autorów

- Aleksandr Vladimirovič Sizikov**, alexsizikoff@yahoo.co.uk, Saknt-peterburskij Gosudarstvennyi Universitet, Kafedra Bibleistiki, Universitetskaia nab. 7-9-11. Sankt-Peterburg 199034
- Nadežda Morozova**, nadja.moroz@gmail.com, Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva / Lithuania
- Ūrij Danilec**, juriy.danilec@uzhnu.edu.ua, Užgorods'kij Nacional'nyi Universitet, Pl. Narodnaâ 3, 88000 Uzhorod, Ukraina
- Adam Magruk**, a.magruk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa
- Svetlana Shumilo**, shumilosm@gmail.com, Nacionalnyj Universitet „Černigovskij Kollegium” imeni T. G. Ševčenko. Černigov, ul. Getmana Polubotka 53. 14000 Ukraina
- Bartłomiej Słojewski**, bslojewski000@gmail.com, ul. Tadeusza Kościuszki 88, 05-120 Legionowo
- Katarzyna Kaczorowska**, kkaczorowska@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa
- Żaklina Skrenty**, zaklina.skrenty@interia.pl, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Zakład Studiów nad Bezpieczeństwem, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 5, 61-614 Poznań
- Elżbieta Bednarz**, e.bednarz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa
- Mirosław A. Michalski**, m.michalski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Izabela Kochan, i.kochan@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Joanna Lewczuk, j.lewczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Anna Walczak, a.walczak@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Joanna M. Łukasik, joanna.lukasik@up.krakow.pl, Uniwersytet Pedagogiczny
w Krakowie, Centrum Kształcenia Nauczycieli, ul. Ingardena 4, 30-060
Kraków

Norbert G. Pikuła, norbert.pikula@up.krakow.pl, Uniwersytet Pedagogiczny
w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych, os. Stalowe 17, 31-922 Kraków

Katarzyna Jagielska, katarzyna.jagielska@up.krakow.pl, Uniwersytet Pedagogicz-
ny w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych, os. Stalowe 17, 31-922 Kraków